

УДК 303.094.6:061.1ЄС(477+4)”2020”

Жук М. В.

СВІТ 2020: ПОШУКИ СУЧАСНОГО ФОРМАТУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

Сьогодні розвинуті країни розбудовують суспільство знань в умовах четвертої промислової революції. Основним часовим виміром є 2020 р. Для України це є значним викликом. Відповідь на нього визначить її перспективи в світовій геополітиці та світовій економіці. Українське суспільство потребує транзитів сучасного досвіду. Дуже важливим його компонентом є формування людського капіталу.

У статті розглянуто адекватність часових пріоритетів українського розвитку відповідно до часових вимірів ЄС (2020).

Ключові слова: Розвиток 2020, програми ЄС 2020, транзити, виклики, прогнози, рішення, людський капітал, українські перспективи.

15 років розвитку світу в ХХІ ст. продемонстрували не тільки те, що світ змінився, а й те, що сьогодні розвиток країни та її місце в політико-економічному, соціальному-культурному світовому ландшафті залежить як від попереднього розвитку, так і від спроможності зробити структуровані реформи, спрямовані на інноваційні транзити. На нашу думку, основною проблемою розвитку України є брак або непослідовність реформ, відсутність у реформах структуровані пріоритетів розвитку в формі дорожніх карт.

Перша за все, це відображається в пострадянському синдромі країни, яка претендує на статус розвинутої, але перебуває в статусі країни третього світу. Обидві українські революції, українські майдани продемонстрували бажання суспільства до швидких змін, реалізація яких затримується через нерозуміння елітами того факту, що вікна можливостей відкриваються на певний час і цей час потребує не нескінченних дебатів, а реальних змін. Саме тому ми й обрали проблему фактора людського капіталу у вимірі, який прийнято в прогнозуванні як світових тенденцій розвитку (Давос 2016, четверта промислова революція і зміни у форматі людського капіталу), Програм розвитку ЄС, прогнозів розвитку світової освіти 2020.

На нашу думку, це потребує аналізу особливостей сучасного розвитку порівняно з попереднім століттям.

1. Як свідчить практика, сучасний розвиток характеризується змінами, які охоплюють усі сфе-

ри життя суспільства і людини в цьому суспільстві. Виграють ті, хто розглядають ці зміни як глобальні виклики і пробують через їх запровадження збільшити сегмент можливостей. Бо інакше зміни призводитимуть до зменшення можливостей. А це автоматично призведе до пониження показників розвитку країни в сучасному геополітичному та гео економічному вимірі. Мова сьогодні йде не просто про затримку реформ, а про відповідність темпам і моделям розвитку ХХІ століття.

Це чітко було озвучено на Всесвітньому економічному форумі в Давосі, що відбувся в січні 2016 р. Його провідною темою була четверта промислова (індустріальна революція). Головний економіст форуму Дженніфер Бланке прокоментувала це так: «Якщо подумати про третю індустріальну революцію – це була комп'ютеризація, цифрова ера, що розпочалася десь у середині ХХ століття. Те, що ми спостерігаємо зараз, – це четверта індустріальна революція, використання дивовижних нових винаходів – біотехнологій, штучного інтелекту, 3Д-друку – тих цікавих речей, які з'являються нині» [9]. Цю ідею було структуровано в змінах діапазону та пріоритетності якостей людського капіталу в епоху четвертої промислової революції.

Можливо, розрив 1991–2013 рр. між декларуванням мети і практикою її реалізації і призвів до того, що реально ми не були офіційно визнані як країна – претендент на вступ до ЄС [10]. Хотілось би виділити такі складові руху до ЄС, як «копенгагенські критерії» (визначають рівень

змін у постсоціалістичних та пострадянських країнах для вступу в ЄС) та вільне володіння хоча б англійською мовою населення України. Це допоможе зрозуміти, чому раніше 2025 р. питання про Україну як країну претендента не планувалось розглядати ще з 2007 р. за (за часів реформатора європейського вектору В. Ющенко). Вивчення досвіду реалізації програм ЄС як чітких дорожніх мап реформ сприятиме запровадженню конкретних трансферів і транзитів як прискорювачів українських реформ. Особливо за умов реалізації угоди про асоціацію Україна–ЄС.

Нині наша держава має унікальну можливість, відкрите «вікно можливостей» забезпечити програму швидких структурних реформ, швидко переформувувати свій розвиток відповідно до тих самих європейських пріоритетів розвитку до 2020 р. (а не абстрактної євроінтеграції) і зробити реальний крок через угоду про асоціацію до перспективи членства в ЄС.

І це справді реальна перспектива транзитивних змін для України, які охоплюють усі сфери життя нашого суспільства. Але при цьому недостатньо аналізується така складова європейського розвитку, як спрямованість пріоритетів основних європейських програм. Україна не вийшла ще й на рівень третьої промислової революції, а провідні країни вже роблять четверту. Якщо наша країна обирає пріоритетність розвитку в напрямку ЄС, то відповідно цілі розвитку ЄС мають відображатися в розвитку українського суспільства. Нагадаємо цілі розвитку ЄС 2020. На сьогодні всі вони спрямовані на вимір 2020, іншими словами, є дорожніми картами пріоритетних і покерованих змін [5].

Це три базові програми європейського розвитку – «Європа 2020» (прийнята в 2010 р.), Болонський процес 2010–2020 (прийнята в 2009 р.), «Горизонти 2020» (прийнята в 2014 р.). Вони виступають як комплексні інтегровані програми, які доповнюють одна одну.

Програма «Європа 2020» пропонує три пріоритети, що посилюють один одного:

- розумне зростання: зростання економіки, що ґрунтується на знаннях та інноваціях;
- стале зростання: сприяння ефективнішому використанню ресурсів, розвитку більш екологічної та конкурентоспроможної економіки;
- всеохопне зростання: стимулювання економіки з високим рівнем зайнятості, що сприятиме соціальній та територіальній згуртованості.

ЄС має визначити рівень розвитку, якого він хоче досягти до 2020 р. З цією метою Комісія пропонує такі ключові цілі для ЄС:

- 75 % зайнятого населення віком від 20 до 64 років;
- інвестування 3 % внутрішнього валового продукту ЄС у науково-дослідну діяльність;
- досягнення цілі «20/20/20» стосовно клімату/енергетики (у тому числі скорочення емісії на додаткових 30 % за умови виконання необхідних вимог);
- частка осіб, що передчасно залишають школу, має бути нижчою за 10 %, в той час як принаймні 40 % молодого покоління повинні мати вищу освіту;
- зменшення чисельності осіб на порозі бідності на 20 мільйонів.

Ці цілі є взаємопов'язаними та критичними для нашого загального успіху. Для того, щоб кожна держава-член пристосувала стратегію «Європа 2020» до своєї ситуації, Комісія пропонує, щоб «цілі ЄС були переформульовані у національні цілі та способи їх досягнення» [2].

При цьому слід зауважити, що дорожня карта передбачає як стартову деталізацію пріоритетів, так і їхній постійний розвиток. Наприклад, виділення переліку із 100 конкретних дій із визначення європейської стратегії для розвитку цифрової економіки у 2020 році [3]. З англійською версією програми «Європа 2020» можна ознайомитися на офіційному сайті ЄС: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm.

Інновації є пріоритетом розвитку в програмі «Європа 2020». Мета другого етапу Болонського процесу на період 2010–2020 рр. така: «У наступному десятилітті Європейська вища освіта має здійснити істотний внесок для побудови високотворчливої та інноваційної Європи знань» [4].

Ці програми доповнює наукова програма «HORIZON 2020», мета якої – технологічно забезпечити запровадження інновацій, насамперед у підприємстві та промисловості. На це виділено 80 млрд євро [1].

Ці програми доповнюють одна одну, фактично це міжсекторальний проект дорожніх карт, які формують пріоритети та конкретні моделі розвитку ЄС 2020 – інноваційне суспільство, суспільство знань. Фактично в центрі всіх програм – рівень людського капіталу в європейському суспільстві знань 2020. Саме тому пріоритетом розвитку людини стає готовність до змін та вміння їх створювати. Реалізацію програм ЄС щорічно аналізують щодо результативності за попередній період і для постановки нових завдань. Це є чітко структуровані програми, які постійно

конкретизують. Наприклад, Єреванська зустріч 2015 р. міністрів закордонних справ ЄС із реалізації Болонського процесу проаналізувала реалізацію цілей Бухарестського саміту 2012 р. та поставила нові завдання, які послідовно переводять пріоритет студентоцентризму в площину збільшення можливостей інтеграції освіти та е-освіти в формуванні сучасного освітнього ландшафту, виходу університету за традиційні виміри (викладач, аудиторія, час) шляхом розвитку гнучкого навчання.

Розбудова високотехнологічного суспільства знань, інноваційного суспільства є головною метою європейського розвитку. Це відповідає і пріоритету Всесвітнього економічного форуму Давос-2016 – четвертій промисловій революції.

Проблема розбудови в Україні сучасного інноваційного суспільства потребує визначення співвідношення традиції та інновації в нашому розвитку. Потрібно відійти від міфологізації наших особливостей і нашого реального потенціалу, рівня конкурентоспроможності і перейти до транзитивного виміру наших можливостей.

2. Зміна співвідношення «криза – розвиток». Виходження країн у третю і четверту промислові революції надає можливості переключатись із кризи на прискорений розвиток в інших галузях, розвиток нових високотехнологічних галузей. Цікавий приклад: економічний курс у Польщі 1990-х рр. привів до переформатування економіки з постсоціалістичної на сучасну, інноваційну, а не до відродження галузей рівня другої промислової революції. Сьогодні виявлення кризових явищ в одному секторі суспільного розвитку може сприяти технологічним проривам в інших. Економічна криза в Україні за умов зони вільної торгівлі з ЄС може бути початком запровадження сучасних стандартів високотехнологічної економіки. Бо, як свідчить практика, саме модель нашої попередньої економіки породжує і тіньову економіку, і такі її наслідки, як корумпованість. Можливо, саме конкуренція через партнерство зробить ефективними технопарки, стартапи, інноваційні регіони, кластери. Провідні країни сьогодні орієнтуються на прискорення розвитку через четверту промислову революцію. Саме тому український вимір розвитку 2020 [8] потребує не нескінченних дебатів, а мобілізації всіх ресурсів на створення сучасної економічної інфраструктури та прискореного формування в Україні економіки четвертої промислової революції.

3. Прискорення діалогу цивілізацій, культур, мов у сучасному глобалізованому світі. Це відбувається не тільки через новий рівень глобалі-

зації політики, економіки, освіти, культури, комунікації. Спроможність до міжкультурного діалогу та крос-культурних взаємодій перетворюється на чинник успішного розвитку. Зростає потреба визначення свого місця та місця своєї культури в цій взаємодії. Мова йде про пошук нового формату взаємодії цінностей, норм, традицій, в якому інтеграція досягнень інших не призводить до втрати «власного обличчя». Виникає потреба нового формату соціальної культури суспільства, в якому реально неможливо досягнути успіху без збалансованості політичної, економічної, інформаційної, освітньої, міжетнічної культури. Це відбувається і через багатовекторність сучасної геополітики, збільшення глобально-безпекових загроз, глобальних, регіональних, локальних криз у політиці та економіці. Одним із прикладів є збільшення потоку біженців із Сирії внаслідок політичної кризи, ситуація на сході України та в Криму. При цьому діалог культур інколи може переростати у відродження протистоянь на релігійно ортодоксальному рівні. Світ входить в новий формат вимірювання – Світ 3.0 (Т. Фрідман та П. Гемават).

4. Змінюється формат розвитку людини. На думку Мітіо Каку, сьогодні для того, щоб досягнути успіху, потрібно розвивати ті якості, які є недосяжними роботам: креативність, уявлення, ініціативу, лідерські якості. Суспільство поступово переходить від товарної економіки до інтелектуальної [6]. Інноваційна модель розвитку передбачає потребу в постійному оновленні державних управлінських стратегій, системи громадського та електорального вибору, співпраці влади, бізнесу, третього сектора, формування цивілізованого соціально-політичного, економічного та культурного інформаційного середовища. А це потребує і нових якостей, таких як креативність, вміння взаємодіяти в реальному і віртуальному суспільному просторі (е-економіка, е-уряд, е-освіта). Погляньмо, як ці зміни відображаються у формуванні мапи розвитку освіти до 2020 р. На сайті проекту «Освітні тренди» В. Сацик надає змогу ознайомитись з українським дайджестом 13-го випуску щорічного міжнародного дослідження «Доповідь NMC Горизонт: Вища освіта – 2016», який готує Консорціум Нью Медіа (New Media Consortium – міжнародне співтовариство експертів у галузі освітніх технологій) у співпраці з Освітнім проектом Educause (Educause Learning Initiative – співтовариство інститутів вищої освіти, які досліджують інноваційні технології у навчанні) [7]. З англomовною версією згаданого дослідження можна озна-

йомитись за адресою: <http://www.nmc.org/nmc-horizon/>.

Цікавим є сама модель розуміння змін. Вона нібито розміщується в системі координат. За основу обчислення беруть три часові виміри – короткотривалий (1–2 роки), середньотривалий (3–4) та довготривалий (більше ніж 5 років). При цьому умовною віссю X виступає аналіз проблем, віссю Y – технології, які запроваджують в освіті. А в секторі аналізу – тренди розвитку освіти. Перед тим, як вийти на аналіз цих позицій, автор хотів би зупинитись на його баченні викликів розвитку освіти в XXI ст., які і формують ці позиції.

Серед викликів називають такі. 1. Швидкі зміни на ринку праці, що змінюють попит на якості людського капіталу як робітничої сили. Сьогодні старіння професій відбувається на 20 % на рік, що робить підготовку магістра, якщо не змінюються програми, на 80 % застарілою на момент випуску. Швидка поява нових напрямів економіки може взагалі поставити під сумнів вищу освіту. 2. Відбувається інформаційна революція, в якій темпи накопичення нових знань значно випереджають старіння традиційних. Тому виникає потреба не в знаннях, а в діапазоні їхнього технологічного використання та вміння створювати нові знання (освітній конструктивізм, трикутник знань). 3. Нові можливості навчання. Доповнення освіти е-освітою (формування відкритих освітніх ресурсів, масових відкритих он-лайн курсів, гнучкого навчання як можливості обирати форму і час проходження певних курсів поза аудиторним розкладом). Взаємодія та взаємодоповнення формальної освіти (офіційної, з підтвердження освітнього рівня, кваліфікації), неформальної освіти (формування конкретних навичок, знань, які не потребують офіційного документа про рівень освіти), інформальної освіти (навчання через спілкування в неформальній обстановці, «навчання біля кулера з водою»). 4. Потреба зміни мотивацій і ролей у сучасній освіті – запровадження партнерської освіти, в якій викладач виступає як навігатор із проблем, знань, технологій, а студент розглядає навчання як процес формування власної і командної успішності, орієнтується на постійну самоосвіту.

Саме це, на нашу думку дасть змогу поглиблено зрозуміти прогноз NMCHORIZONT. Практично це універсальна схема аналітики міждисциплінарного типу (використовуємо матеріали В. Сацка [7]).

Проблеми і виклики

Вирішувані проблеми і виклики (які ми розуміємо і знаємо як вирішувати):

- комбінування формального і неформального навчання;
- поліпшення цифрової грамотності.

Складні проблеми і виклики (які ми розуміємо, але їхнього вирішення ще не знаємо):

- конкурентні моделі освіти;
- персоналізоване навчання.

Небезпечні проблеми і виклики (які є складними не тільки у плані вирішення, а й навіть у частині свого формулювання):

- балансування цифрового і нецифрового життя;
- підтримання релевантності освіти.

Технології для продуктивного розвитку різних секторів вищої освіти

Часовий горизонт для впровадження 1 рік і менше:

- технології Bring Your Own Device;
- навчальна аналітика та адаптивне навчання.

Часовий горизонт для впровадження 2–3 роки:

- розширена і віртуальна реальність;
- мейкерспейси: креативні простори-майстерні.

Часовий горизонт для впровадження 4–5 років:

- афективні інформаційні технології;
- робототехніка.

Ключові тенденції, які пришвидшують впровадження освітніх технологій у сучасні сектори вищої освіти

1–2 роки:

- підвищення уваги до вимірювання навчання;
- розширення сфери використання моделей змішаного навчання.

3–5 років:

- переформатування навчальних просторів;
- перехід до глибших підходів до навчання.

5 і більше років:

- переосмислення діяльності інституцій;
- сприяння культурі інновацій.

Своєю чергою ці дослідження ставлять проблему нового розуміння сутності освітньої діяльності як базового елементу успішності особистості. Можемо визначити складові філософії успішності 2020. 1. Спроможність до швидкої інтеграції ефективного досвіду та реалізації власних інновацій. 2. Розуміння проблем через міждисциплінарну аналітику. 3. Вміння працювати з сучасними (перш за все віртуальними) ресурсами та інтегрувати в них свій досвід, знаходити партнерів для спільної діяльності. 4. Спроможність до швидкого знаходження потрібних форм навчання та самоосвіти.

Список літератури

1. Горизонт 2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Горизонт_2020. – Назва з екрана.
2. ЄВРОПЕЙСЬКА КОМІСІЯ Брюссель, 03.03.2010. СОМ (2010) 2020 остаточна версія ЄВРОПА 2020 Стратегія для розумного, сталого та всеохоплюючого зростання. форум [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/file/31493>. – Назва з екрана.
3. Європа 2020. Сім флагманських ініціатив [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Європа_2020. – Назва з екрана.
4. Європейський простір вищої освіти у новому десятилітті Комюніке конференції європейських міністрів вищої освіти, Льовен та Льовен-ля-Ньов, 28–29 квітня 2009 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nmu.edu.ua/files/bolon/12.pdf>. – Назва з екрана.
5. Жук М. В. Транзитні та трансферні складові освітніх реформ / М. В. Жук // Освітня політика. Портал громадських експертів / Точка зору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/articles/512-tranzitni-ta-transferni-skladovi-osvitnikh-reform>. – Назва з екрана.
6. Митио Каку: Учеба уже не будет базироваться на запоминании (интервью Т. Громовой) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dsnews.ua/society/mitio-kaku-ucheba-uzhe-ne-budet-bazirovatsya-na-zapominanii-28082014231600> 28 августа 2014, 16:16. – Заглавие с экрана.
7. Нові тенденції і прогнози розвитку освітніх технологій у світі на наступні п'ять років (Доповідь НМС Горизонт: Вища освіта – 2016). Переклад і підготовка матеріалу: Володимир САЦИК / За матеріалами: NMC Horizon Report 2016 Higher Education Edition (PDF) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.edu-trends.info/education-news-january-2016/>. – Назва з екрана.
8. Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020». Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>. – Назва з екрана.
9. У Давосі відкривається Світовий економічний форум [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.euronews.com/2016/01/19/what-is-the-4th-industrial-revolution/>. – Назва з екрана.
10. Candidate countries and potential candidate countries [Electronic resource]. – Mode of access: http://europa.eu/about-eu/countries/on-the-road-to-eu-membership/index_en.htm. – Title from the screen.

M. Zhuk

THE WORLD 2020: THE QUEST FOR THE MODERN FORMAT OF THE HUMAN CAPITAL

Developed countries are building the knowledge society, the society of the fourth industrial revolution today. The main temporal dimension now is the time of 2020. This is a significant challenge for Ukraine. The answer will determine its prospects in the global geopolitics and the global economy. Ukrainian society needs the transits of the modern experience. The main trend of the beginning of the 21st century is the global changes in all spheres. These changes make the “windows of opportunities”. However, their implementation depends on successful reforms. This is the model of the knowledge society development. The main criterion of successful human capital is the readiness for changes. New connections between crises and development emerge. We can see the new developing directions at the crises time. The new opportunities, challenges and threats appear as the results of the modern contacts between languages, cultures, and civilizations’ interaction (“world 3.0”–“world 4.0”). The role of human capital is very important today. The understanding of the modern human skills and qualities changes. The society’s means 2020 are the innovations and startups. What are the new challenges for education? New branches appear very fast. The traditional skills, technologies, and professions are growing old. The labor market outstrips the education. The information revolution generates new problems. Modern information is growing old. E-education, MOOC, OER, IT are starting the new level of the Life-Long Learning (LLL). The problems of the modern education and modern learning demand the new digital education and new global virtual communication. The new virtual reality and the new level of the IT form the base of the educational landscape and new partnership relationships between lecturers and students. We do not have demarcation between traditions and innovations in education today. They are integrating due to the fast changes. The modern philosophy of education includes the educational practices, policies, and researches in the real and virtual space. Today it is very important to understand and make the changes. Ukraine is not a modern country. It is a country of the second industrial revolution. Transits help to speed up our reforms. The goals of the program EU 2020 are very important for Ukraine. It is the way to the real effective reforms. This is the way of efficient transits and innovations.

Keywords: Development 2020, EU 2020, knowledge society, innovations, fourth industrial revolution, changes, transits, challenges, reforms, human capital, education, e-education, LLL, Ukrainian prospects.

Матеріал надійшов 18.02.2016